

- Lyusin, D. V. (2006), “A new technique for measuring emotional intelligence: EmIn questionnaire” [“Novaya metodika izmereniya emotsionalnogo intellekta: oprosnik EmIn”], *Psychological diagnostics – Psikhologicheskaya diagnostika*, No. 4, p. 3–22.
- Mikhaylova, E. S. (1996), “A technique to research social intelligence (adaptation of J. P. Guilford and M. O’Sullivan’s test): manual” [“Metodika issledovaniya sotsialnogo intellekta (adaptatsiya testa Dzh. Gilforda i M. Sallivena: rukovodstvo po ispolzovaniyu”], Adis, Saint Petersburg.
- Nosenko, E. L. & Arshava, I. F. (2009), “The ways of approaching the subject of a psychological research to its object (on the example of learning a personality’s activeness” [“Shlyakhy nablyzhennya predmetu psykholoichnogo doslischennya do yogo objekta (na prykladi vyvchennya aktyvnosti osobystosti”] in Maksymenko, S. D. (Ed.), *Actual problems of psychology: a collection of scientific works [Aktualni problemy psykholoichii: zbirnyk naukovykh prats]*, The publishing house of Zhytomyr Ivan Franko state university, Zhymomyr.
- Osin, Y. N. & Leontiev, D. A. (2008), “Approbation of the two scales of express estimation of subjective well-being in Russian” [“Approbatsiya russkoyazychnykh versiy dvukh shkal ekspres-otsenki subjektivnogo blagopoluchiya”], *Materialy III Vserossiyskogo kongressa – The works of the 3^d All-Russian psychological congress*, Institute of Sociology of the Russian Academy of Sciences, Moscow, available at: <http://publications.hse.ru/en/chapters/78753840>.
- Petrides, K. V. (2010), “Trait emotional intelligence theory”, *Industrial and Organizational Psychology: Perspectives on Science and Practice*, No. 3, p. 136–139.
- Rikel, A. M. (2012), “Some aspects of social-psychological problems of success” [“Nekotoryea aspekty sotsialno-psikhologicheskoy problematiki uspekha”], *Vestnik Moskovskoho universiteta. Seriya Psikhologiya – The Bulletin of the Moscow University. Psychology Series*, No. 1, p. 41–48.
- Sergienko E. A. & Vetrova I. I. (2009), “Emotional intelligence: Russian-language adaptation of The Mayer – Salovey – Caruso Emotional Intelligence Test, Version 2.0” [“Russkoyazychnaya adaptatsiya testa Meyera – Seloveya – Karuzo (MSCEIT V2.0)”], *Psikhologicheskkiye issledovaniya – Psychological researches*, No. 6 (8), available at: <http://psystudy.ru/index.php/num/2009n6-8/243-sergienko-vetrova8.html#e3>.
- Sidorenkov, A. V. & Koval, E. S. (2010), “Social and psychological adaptation of employees and small groups efficiency” [“Sotsialno-psikhologicheskaya adaptatsiya rabotnikov i effektivnost malykh grup”], *Rossiyskiy psikhologicheskii zhurnal – Russian Psychological Journal*, Vol. 10 No. 3, p. 29–36.
- Yegorov, I. A. (2006), “The problem of the manager’s responsibilities as the key factor of the phenomenon of leadership when managing an organization” [“Problema funktsionalnykh obyazannostey rukovoditelya kak klyuchevoi factor fenomena liderstva pri rukovodstve organizatsiyei”], *Vestnik Hosudarstvennoho Instituta Upravleniya – The Bulletin of the State Institute of Management*, p. 28–36.
- Zankovskiy, A. N. (2011), *Psychology of leadership: from behavioral model to cultural and value paradigm*, The Publishing House of the Institute of science development problems of the Russian Academy of Sciences, Moscow.

Надійшла до редколегії 05.06.2015

УДК 159.922.8:159.923.2

А. О. Буханець, О. О. Байєр

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗВ’ЯЗОК СУВЕРЕННОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ З РІВНЕМ ЕГОЇЗМУ ТА ЗАХИСНИМИ МЕХАНІЗМАМИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Анотація. Розглянуто та обґрунтовано питання порушення психологічного простору юнаків і впливу даного явища на вибір захисних механізмів. Описано результати емпіричного дослідження, за якими визначено, що юнаки із порушеною суве-

ренністю психологічного простору здебільшого обирають заміщення, проекцію та гіперкомпенсацію як засоби психологічного захисту. Також з'ясовано, що юнаки, суверенність речей яких порушували, мають високий рівень егоїзму.

Ключові слова: суверенність психологічного простору, захисні механізми, егоїзм, юнацький вік.

Анотація. Рассматриваются результаты исследования взаимосвязи суверенности психологического пространства юношей и выбором ими психологических защитных механизмов. Описаны результаты эмпирического исследования, показывающие значимо более частое использование замещения, проекции, гиперкомпенсации как механизмов психологической защиты юношей с депривированным переживанием психологического пространства. Также доказано, что юноши с депривированными границами суверенности вещей имеют высокий уровень эгоизма.

Ключевые слова: психологическое пространство, защитные механизмы, эгоизм, юношеский возраст.

Постановка проблеми. У психологічному аспекті для дорослої людини внутрішня зона безпеки – це можливість бути аутентичною, розслабитися, не наслідувати нав'язливі стереотипи, не боятися зовнішніх оцінок (Gottheila, Coreya & Paredesa, 1968). Та чимало людей навіть наодинці з собою не відчують себе у безпеці, а натомість – напруженість і тривогу, настороженість, не кажучи вже про те, щоб хоч на час відкинути стереотипи, оскільки вони є міцними орієнтирами, захистом від страху перед невідомим і новим (Nartova-Bochaver, 2008).

Особистий психологічний простір дозволяє людині відокремитися, відмежуватися від світу предметів, соціальних і психологічних зв'язків як фону, середовища її життєдіяльності. Залежно від сприйняття навколишнього світу як чужого або спорідненого, діяльність людини може набувати агресивного чи кооперативного забарвлення (Edneya, Walkeva & Jordan, 1976; Eliot, 2012; Pedersen, 1973). Межі простору визначають ставлення до малого та великого соціуму – родини та друзів, соціальної групи, етносу, людства. Сприйняття соціуму як свого сприяє вияву конструктивних тенденцій, які «проводять людину через прозорі для неї соціальні межі» (завдяки чому, як зазначав Е. Еріксон, формується «широка ідентичність», почуття спільності з багатьма людьми) (Erikson, 1997; Nartova-Bochaver, 2008; Conte & Plutchik, 1994).

Мета даної роботи – розглянути специфіку переживання особами юнацького віку психологічного простору особистості. Предметом даного дослідження стали особливості порушення психологічного простору особистості в юнацькому віці та його зв'язки з вибором стратегій психологічного захисту і відповідним рівнем юнацького егоїзму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. С. К. Нартова-Бочавер, основоположник вивчення даної категорії у вітчизняній науці, трактує *психологічний простір* особистості як комплекс суттєвих фізичних, соціальних та психологічних явищ, які переживає особистість як власні (Nartova-Bochaver, 2008).

Розвиток психологічного простору має такі послідовні етапи: тілесність виникає в дитинстві, особиста територія та речі – протягом раннього та дошкільного дитинства, тимчасові звички – у дошкільному та молодшому шкільному віці. Соціальні зв'язки починають формуватися в дошкільному віці, смаки та цінності – тоді ж, але стають регуляторами поведінки в підлітковому віці (Nartova-Bochaver, 2002a).

Дж. Таунсенд у своїй роботі описував психологічну межу як лінію, яка розмежовує границі власності та показує, де закінчується приватність однієї людини та починається приватність іншої. Навіть дитина має знати свої межі, тобто те, за що вона відповідає, та те, чого вона робити не повинна. Якщо в дитинстві у людини не сформувалося уявлення про межі своєї життєдіяльності (за що вона

несе відповідальність) та межі інших (за що вони несуть відповідальність), у неї не розвинеться уміння володіти собою, без якого вона не зможе жити щасливо (Townsend, 2012). Нечітке уявлення про допустимі межі призведе до того, що така людина почне вимагати повного підкорення собі інших і зовсім не буде контролювати себе (Tulur'eva, 2006).

С. К. Нартова-Бочавер умовно виділяє *шість показників психологічного простору особистості*, які відображають фізичні (територіальні та темпоральні), соціальні та духовні аспекти людського буття: фізичне тіло, територія, особисті речі, звички, друзі та смаки. Психологічний простір розвивається в онтогенезі під час появи нових вимірів і перенесення своїх границь у рамки вже існуючих показників (Nartova-Bochaver, 2002).

Дж. та Б. Уайнхолди описують психологічні границі як структуру, яка не дозволяє людям втручатися в простір один одного (Weinhold & Weinhold, 2008). Як межа, яка розділяє сусідні ділянки, психологічні границі диференціюють «ваше» та «моє». Люди вчаться створювати свої межі, спілкуючись із тими людьми, у яких є власні межі. У сім'ях із визначеними межами діти чітко розрізняють моє / не моє. Дослідники виділяють такі види психологічних границь.

Фізичні границі – можливість володіти власним тілом та майном. Вони визначають, наскільки в фізичному плані люди можуть бути близькими один з одним, сприяють формуванню відповідальності за власний організм. Люди, позбавлені меж, намагаються створювати «броню», захищаючи свої тіла від потенційного вторгнення в їх особистий простір, а саме вдаються до постійних заходів захисту (нарошують великі м'язи, страждають від ожиріння).

Емоційні границі відображають ставлення людей відносяться один до одного на рівні відчуттів. Правильні емоційні кордони встановлюють відмінність між власними почуттями та почуттями інших.

Ментальні границі визначають те, як люди сприймають світ. Вони дозволяють зрозуміти наші цінності, переконання, думки, бажання та потреби так, щоб ми могли відокремити наші погляди та відчуття від поглядів та відчуттів інших людей.

Духовні границі дають змогу відчути вищі, більш довершені людські аспекти, допомагають розвинути стійкість духовного об'єкта та любити себе безумовно. Порушення духовних меж часто сприймають як навіювання страху та залякування (Weinhold & Weinhold, 2008).

З'ясуємо, як між собою пов'язані суверенність психологічного простору та рівень егоїзму людини. Вони визначають, наскільки близько в фізичному плані до нас можуть наблизитись інші люди.

Серед психологів проблему егоїзму розглядали Е. Фром, З. Фройд, К. Муздибасєв та ін. У вітчизняній психології феномен егоїзму описують лише через негативні характеристики: надмірну індивідуалістичну орієнтацію, зневажання інтересів, почуттів, гідності інших людей, схильність до агресивних форм поведінки, конфліктність, деструктивність. Егоїзм має сильну та слабку форми. Сильна форма прояву егоїзму – прагнення людини задовольняти лише власні бажання, навіть якщо вона допомагає кому-небудь в основі її мотивації лежить задоволення якої-небудь своєї потреби. Слабка форма егоїзму – поєднання прагнення особистості задовольняти власні інтереси та допомагати іншим людям реалізовувати їх бажання (Mudzybayev, 1992).

Егоїстична спрямованість дитячої самосвідомості зміцнюється передусім, якщо батьки весь уклад сімейного життя орієнтують на потреби та комфорт своєї дитини (Mudzybayev, 1992). Прагнучи подарунками викликати її радість чи ласку та увагу до себе, батьки та родичі іноді змагаються у своїй щедрості. Помилкове також прагнення звільнити дитину від будь-якого фізичного навантаження, від самообслуговування, участі у праці. Це призводить до формування життєвої по-

зиції утримання. Ці ж наслідки спричиняє і звичка батьків демонстративно віддавати дитині все найсмачніше, першій подавати за столом їжу і т. д. Однак і протилежне – холодне, байдуже ставлення, приниження дитини породжує емоційну туپість, бездушність до інших, агресивну готовність відстоювати навіть незначний власний інтерес (Bondareva, 2008).

Перейдемо до аналізу зв'язку суверенності психологічного простору з механізмами психологічного захисту. Термін «захисні механізми» увів у науковий обіг З. Фройд. Усі захисні механізми мають дві загальні характеристики: 1) діють на несвідомому рівні і тому є засобами самообману; 2) спотворюють, заперечують чи фальсифікують сприйняття реальності, щоб зробити тривогу менш загрозливою для індивідуума. Учені неодноразово наголошували, що звичний для особистості у стабільних умовах захист в напружених життєвих ситуаціях має здатність закріплюватися, набуваючи форми фіксованих засобів психологічного захисту (Freud, 1992).

Юнацький вік – період зростання сили «Я», його здатності проявити та зберегти свою індивідуальність. У цей час «Я» випробовує свою силу через протистояння іншим людям. Юнаки формують чіткі межі свого психологічного простору, захищають їх від небезпеки руйнівного впливу іншого. Посилюється потреба не тільки в соціальній, а й у просторовій територіальній автономії, недоторканості свого особистого простору (Abramova, 2000).

Юнак залишається легковразливим – погляд, слово іншої людини можуть негативно вплинути на його настрій і самосприйняття. Лише до кінця юнацького віку молода людина починає реально оволодівати захисними механізмами, які не тільки дозволяють їй зовні захищати себе від стороннього вторгнення, але і загартовують її внутрішньо (Erikson, 1997).

За даними деяких психологічних досліджень в юнацькому віці переважають такі психологічні захисні механізми, як заперечення, регресія, проекція, витіснення (Mukhina, 2014; Romanova, 1996). Розкриємо їх зміст детальніше.

Заперечення. Для юнаків та дівчат із активним запереченням характерна демонстративна поведінка, жвавість, рухливість, легкість у встановленні контактів. Вони часто вдаються до брехні, авантюризму, артистизму. Такі юнаки схильні до афективних переживань, вони лабільні, оптимістичні, відрізняються багатством і яскравістю емоційних проявів, легко ставляться до життя, отримують задоволення від вечірок, видовищних заходів, роботи, подорожей. Такі представники юнацького віку рішучі, сміливі, мають потяг до гострих відчуттів, здатні легко оволодіти собою у нестандартних ситуаціях і швидко забувати про невдачі, не роблячи необхідних висновків, несхильні до страхів (Hranovskaya, 2006).

Витіснення. Для таких юнаків характерні песимістичне ставлення до майбутнього, занижена самооцінка, а також низька контактність, небагатослівність під час розмови, навіть мовчазність. Вони мають низький рівень співчуття та співпереживання, виявляють слабкий інтерес до суспільних норм і не завжди докладають зусиль для їх виконання. Вони не люблять підтримувати багато контактів і працювати разом з іншими. Володіють низькою загальною інтернальністю у сфері міжособистісних стосунків і здоров'я (Freud, 1992).

Регресія. Юнаки та дівчата з активною регресією мають низький рівень загальної інтернальності та інтернальності досягнень. Таким юнакам і дівчатам не вистачає енергії, вони можуть відчувати себе безпорадними, втомленими та нездатними впоратися з життєвими труднощами. Вони покладаються на долю, удачу або допомогу інших людей (Hranovskaya, 2006).

Проекція. Похмурість, гнів, схильність до конфліктів, в яких самі виступають активною, провокуючою стороною, – основні характеристики таких юнаків. Вони мають низький рівень контактності у спілкуванні, сповільненість вербальних і невербальних реакцій, зваженість вчинків; сильно реагують на будь-який прояв по-

рушення порядку; їм властива підозрілість, дратівливість, практичність, орієнтування на зовнішню реальність, додержання загальноприйнятих норм, проникливість, розумний підхід до подій і людей, деяка обмеженість і зайва уважність до дрібниць. Такий вид захисту найчастіше активізується за умов наявності проблем у ставленні до себе (Tulup'yeva, 2006).

Заміщення. Цим юнакам подобається домінувати, контролювати, критикувати людей. Можуть бути заздрисними, підозрювати інших. Їх інтереси звернені на самих себе, вони зазвичай обережні у своїх вчинках, мають поганий самоконтроль, звичайно, не можуть організувати себе для виконання якої-небудь справи. У них знижена інтернальність у сфері міжособистісних стосунків, вони схильні вважати свої стосунки результатом дії партнерів спілкування (Hranovskaya, 2006).

Гіперкомпенсація. Такі юнаки мають конкретне мислення; вони здебільшого сором'язливі, невпевнені в своїх силах, відчувають власну неповноцінність, володіють низьким самоконтролем (Hranovskaya, 2006).

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі теоретичного аналізу наукових джерел сформульовано гіпотезу про зв'язок особливостей переживання юнаком психологічного простору з рівнем егоїзму та тим, які саме захисні психологічні механізми він застосовує.

Передбачалось, що дезадаптивні особистості, межі психологічного простору яких розширені або звужені, використовують захисні механізми частіше, ніж адаптивні. Таким чином, людина ніби «закриває очі» на вторгнення до її особистої території або розширення своїх меж, коли вона сама зазіхає на чийсь територію. Припускаємо також, що чим більше людина переживає відсутність психологічних кордонів, тим вищий у неї рівень егоїзму, оскільки рівень егоїзму – це спосіб відстоювання своєї приватності. І навпаки, низький рівень егоїзму поєднаний із нездатністю відстоювати свою приватність.

За основу аналізу взято дослідження С. К. Нартової-Бочавер, яка дає посилення на зв'язок між ступенем переживання психологічного простору та захисними механізмами, які при цьому використовують (Nartova-Vochaver, 2008). Також цінні роботи К. Муздибаєва, спираючись на які ми сформулювали гіпотезу про взаємозалежність егоїзму від рівня переживання психологічного простору (Mudzybayev, 1992).

У емпіричному дослідженні брали участь 30 осіб юнацького віку, з яких 15 дівчат і 15 хлопців віком від 18 до 24 років. Для досягнення поставленої мети й перевірки висунутих гіпотез були застосовані такі методи: 1) *теоретичного* аналізу, що дозволило з'ясувати основні характеристики порушення психологічного простору та форму їх вияву у юнаків; 2) *емпіричні*, а саме психодіагностичні опитувальники – «Суверенність психологічного простору» (Nartova-Vochaver, 2002b), «Індекс життєвого стилю» (Conte & Plutchik, 1994), «Шкала диспозиційного егоїзму» (Mudzybayev, 1992), та *математико-статистичні* (встановлення розбіжностей за допомогою коефіцієнта ϕ^* -Фішера); 3) *інтерпретаційні* під час якісного аналізу, опису та інтерпретації отриманих результатів.

Для того щоб встановити наявність розбіжностей між групами юнаків з різним відчуттям психологічного простору, ми розділили нашу вибірку на 2 категорії: до першої належать юнаки, які мали здорові границі суверенності психологічного простору, а до другої – ті, у яких ці границі порушені, тобто вони не відчувають автономності та самостійності власної особистості. До другої підгрупи увійшли як юнаки з ригідними психологічними границями (тобто занадто відособлені від навколишнього світу), так і з розмитими (тобто ті, хто легко допускає втручання до свого світу з боку іншої людини). Обидва варіанти – вияви психологічно нездорового відчуття суб'єктивного психологічного простору.

Розбіжності між досліджуваними із здоровими та порушеними границями психологічного простору за механізмами психологічного захисту за критерієм φ^* -Фішера

Шкала суверенності психологічного простору	Механізми психологічного захисту		
	заміщення	проекція	гіперкомпенсація
Суверенність речей	$\varphi^*=2,11$ за $p<0,01$	$\varphi^*=0,449$	$\varphi^*=1,6$ за $p<0,05$
Суверенність звичок	$\varphi^*=0,2$	$\varphi^*=1,62$ за $p<0,05$	$\varphi^*=0,342$
Суверенність зв'язку	$\varphi^*=0$	$\varphi^*=0,239$	$\varphi^*=1,89$ за $p<0,03$

Отже, існують відмінності між юнаками зі здоровими та порушеними границями суверенності звичок за проекцією (табл. 1). Для групи юнаків із визначеними границями суверенності звичок хср за проекцією дорівнює 45, а для групи з порушеними границями – 52. Наші результати відповідають даним Т. В. Тулуп'євої (Tulup'yeva, 2006): дослідниця стверджувала, що юнаки, які обирають захисний механізм проекції, дуже обережні, акуратні, люблять порядок. Найчастіше такий вид захисту застосовують за умов наявності проблем у ставленні до себе, тому будь-які зміни у їх життєдіяльності можуть негативно позначитися на ній. Інших статистично значущих показників між юнаками зі здоровими та порушеними границями суверенності звичок за іншими психологічними механізмами не виявлено. Це може бути пов'язано з тим, що переживання суверенності звичок не актуальне для юнацького віку.

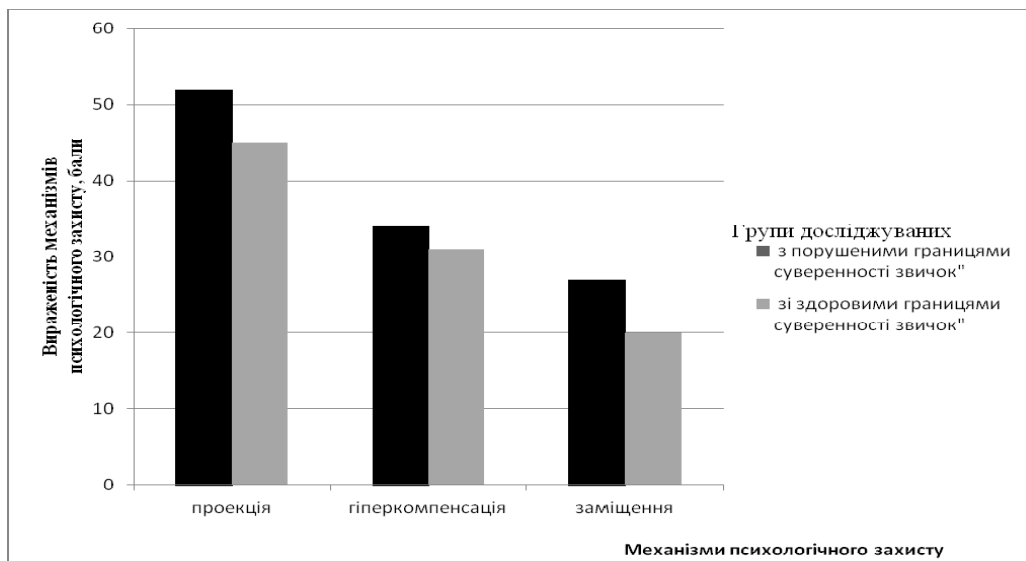

Рис. 1. Зіставлення груп досліджуваних із різним відчуттям суверенності звичок за механізмами психологічного захисту

Також суттєва різниця між юнаками зі здоровими або порушеними границями суверенності речей за заміщенням (див. табл. 1). Для групи юнаків із здоровим відчуттям суверенності речей хср за заміщенням становить 17, а для групи з порушеними границями – 30 (див. рис. 2). Як зазначала Р. М. Грановська (Granovskaya, 2006), юнаки, які вдаються до захисного механізму заміщення, досить імпульсивні, вимогливі до інших. Можливо, такі юнаки переносять свою агресію з більш сильного об'єкта, джерела гніву, ініціатора порушення меж суверенності речей, на більш слабкий об'єкт або на самого себе.

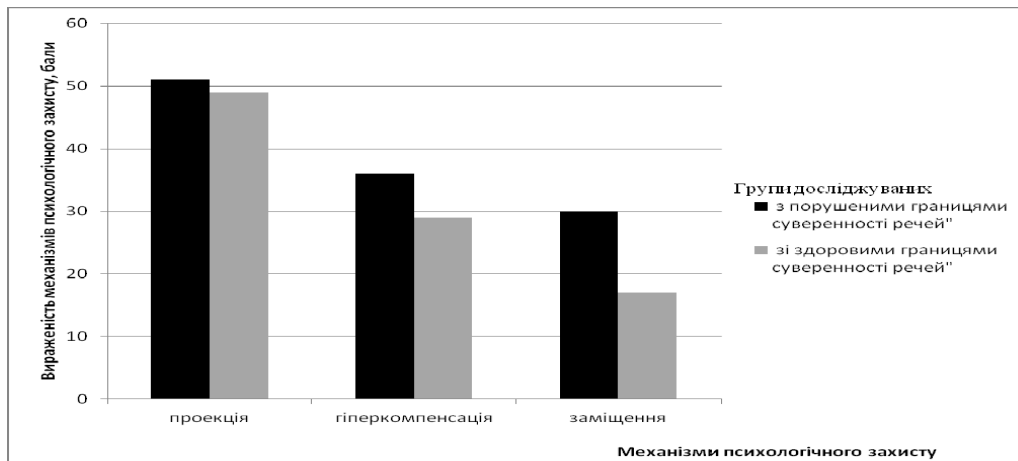

Рис. 2. Зіставлення груп досліджуваних із різним відчуттям суверенності речей за механізмами психологічного захисту

Виявлено значні відмінності між юнаками зі здоровими або порушеними границями суверенності речей за гіперкомпенсацією (див. табл. 1). Так, для групи юнаків зі здоровим відчуттям суверенності речей x_{cp} за гіперкомпенсацією дорівнює 29, а для групи з порушеними границями – 36 (див. рис. 2). На думку Р. М. Грановської (Gravovskaya, 2006), юнаки, які застосовують цей вид захисту, вирішують свої проблеми за рахунок домінування над іншими. Можливо, ці юнаки у зв'язку зі своєю реальною чи надуманою неповноцінністю розширюють територію за рахунок «поглинання» території інших людей, привласнення їх особистих речей. Оскільки інших статистично значущих показників між юнаками зі здоровими та порушеними границями суверенності звичок за психологічними механізмами не виявлено, можемо припустити, що на результати вплинула мала чисельність вибірки, що визначає перспективи подальшого дослідження.

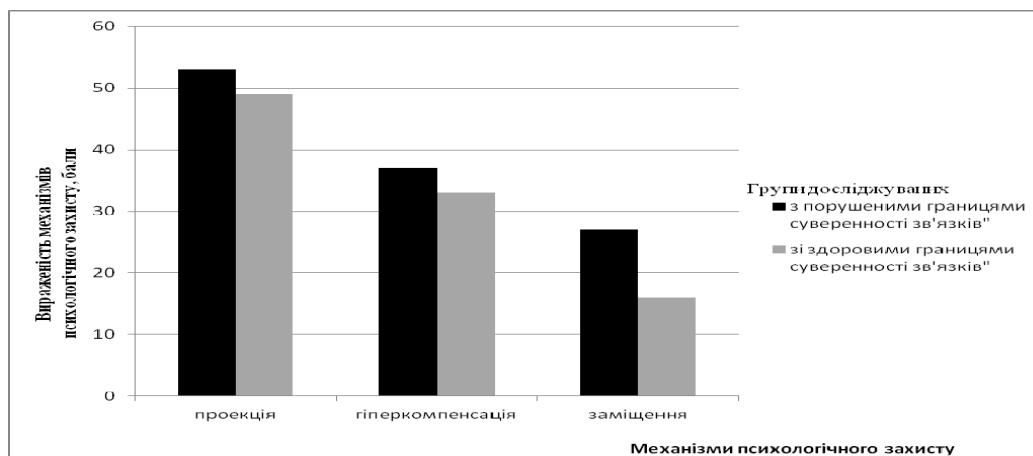

Рис. 3. Зіставлення груп досліджуваних із різним відчуттям суверенності зв'язків за механізмами психологічного захисту

Наявні значущі відмінності між юнаками зі здоровими або порушеними границями суверенності зв'язків за гіперкомпенсацією. x_{cp} юнаків зі здоровими границями за суверенністю зв'язків за гіперкомпенсацією – 33, а у юнаків з порушеними границями – 38. С. К. Нартова-Бочавер (Nartova-Bochaver, 2002b) зазначає, що депривованість зв'язків – наслідок контролю над соціальним життям людини. Припускаємо, що юнаки з порушеними границями вирішують проблему встановлення соціальних зв'язків не за рахунок бажання налагоджувати дружні стосун-

ки, а, навпаки, домінування над іншими шляхом наказів та підпорядкування собі. Інші статистично важливі показники між юнаками зі здоровими та порушеними границями суверенності зв'язків за психологічними механізмами відсутні. Насамперед це може бути пов'язано з тим, що переживання суверенності зв'язків більш актуальне для підліткового віку, і це також визначає перспективи для подальшого дослідження, а саме вивчення вікової специфіки особливостей переживання психологічного простору.

Наступним кроком нашого дослідження було визначення розбіжностей між юнаками з різним відчуттям психологічного простору за рівнем притаманного їм егоїзму (за шкалою диспозиційного егоїзму К. Муздибаєва).

Таблиця 2

Розбіжності між юнаками із здоровими та порушеними границями психологічного простору за рівнем егоїзму (за критерієм ϕ^* -Фішера)

Шкала психологічного простору	Рівень егоїзму
Суверенність речей	$\phi^*=1,72$ за $p<0,04$
Суверенність звичок	$\phi^*=0,33$
Суверенність зв'язків	$\phi^*=0,37$

Відмінності між юнаками з різним відчуттям суверенності речей за рівнем егоїзму значущі (див. табл. 2). Для групи юнаків з низьким рівнем егоїзму $x_{\text{ср}}$ дорівнює 36 за відчуттям суверенності речей, а для групи з високим рівнем – 40. С. К. Нартова-Бочавер (Nartova-Bochaver, 2002b) вважає, що людині, межі якої не порушені, не доводилося надто проявляти своє «єго», щоб відновити почуття власної автономії. Інакше кажучи, чим більше юнак переживає зазіхання на свої особисті речі, тим вищий рівень його егоїзму, тим сильніше він буде відстоювати свої межі, і навпаки, чим більше він відчуває безпеку своїх речей, тим нижчий рівень його егоїзму і менша потреба «кричати» про недоторканість своїх речей. У юнацькому віці найактуальніші переживання суверенності території та речей, тому інші значущі показники у юнаків з високим та низьким рівнем егоїзму та порушеними границями суверенності відсутні.

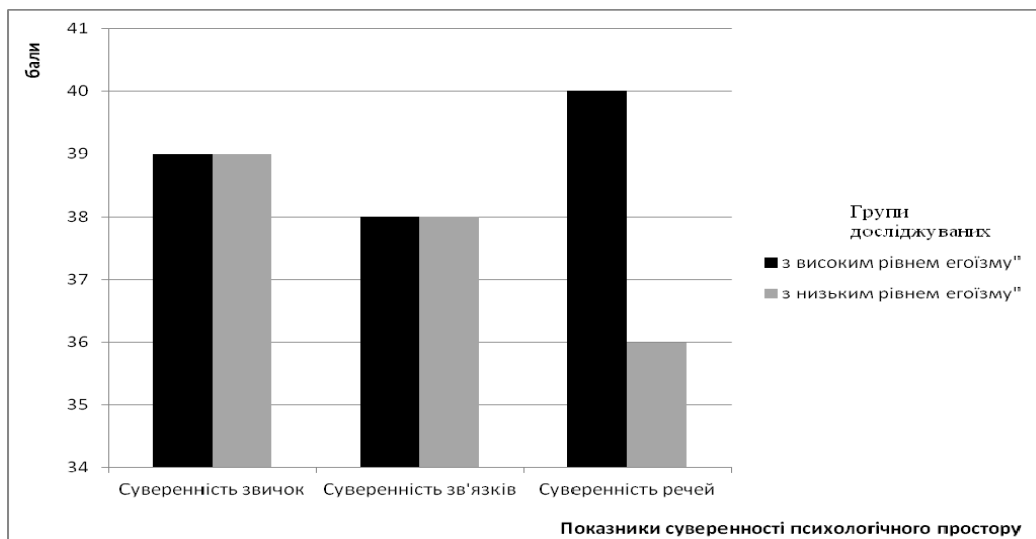

Рис. 4. Зіставлення груп досліджуваних із різними рівнями егоїзму за відчуттям психологічного простору

Висновки. Виходячи з отриманих емпіричних даних, можна стверджувати, що у юнаків із порушеною суверенністю психологічного простору найуживані-

ші механізми психологічного захисту – заміщення, проекція та гіперкомпенсація. Також зауважимо, що для юнаків з депривованими границями відчуття особистих речей характерні розбіжності за рівнем егоїзму. Водночас було встановлено відсутність значущих розбіжностей між групами юнаків із різним відчуттям психологічного простору за витісненням, регресією, запереченням, компенсацією та раціоналізацією, що визначає подальші перспективи дослідження обраної проблематики.

Результатами дослідження можна послуговуватись у психологічному консультуванні юнаків для пояснення причин частого звернення до механізмів психологічного захисту та їх вірогідного зв'язку з порушенням психологічного простору. Дані можуть бути також корисними в практиці психокорекції.

Бібліографічні посилання

- Conte, H. R. & Plutchik, R. (1994), *Ego Defenses: Theory and Measurement*, Wiley, Hoboken.
- Abramova, G. S. (2000), *Developmental Psychology [Vozrastnaya psichologiya]*, Akademicheskii proekt, Moscow.
- Bondareva, O. V. (2008), “Specifics of self-centered personality formation” [“Osobnosti formirovaniya egoisticheskoi napravlenosti lichnosti”], in *Psychological and Pedagogic Assistance in Educational Institutions for forming a personality during inter-generational period of the youth in Russian Federation [Psikhologo-pedagogicheskoye soprovozhdeniye v obrazovatelnykh uchrezhdeniyakh Rossiyskoy Federatsii formirovaniya cheloveka kak lichnosti na etape mezhpokolencheskogo perekhoda]*, Moscow Institute of Psychology and Sociology Institute, p. 157–159.
- Edneya, J. J., Walkera, C. A. & Jordan, N. L. (1976), “Is There Reactance in Personal Space?”, *The Journal of Social Psychology*, Vol. 100 No. 2, p. 207–217.
- Eliot, J. (2012), *Models of Psychological Space: Psychometric, Developmental, and Experimental Approaches*, Springer Science & Business Media, New York.
- Erikson, E. H. (1997), *Identity: Youth and Crisis*, W. W. Norton & Company, New York.
- Freud, A. (1992), *The Ego and the Mechanisms of Defense*, Karnac Books, London.
- Gottheila, E., Coreya, J. & Paredesa, A. (1968), “Psychological and Physical Dimensions of Personal Space”, *The Journal of Psychology: Interdisciplinary & Applied*, Vol. 69 No. 1, p. 7–9.
- Hranovskaya, I. M. (2006), *Children’s Psychological Defense [Psikhologicheskaya zashchita u detei]*, Rech, Moscow.
- Mudzybayev, K. (1992), “The Anatomy of Selfishness” [“Anatomiya egoizma”], *Sotsiologicheskiye issledovaniya – Sociological Research*, No. 11, p. 94–97.
- Mukhina, V. S. (2014), “The manifestation of defense mechanisms in adolescence and youth” [“Proyavleniye zashchitnikh mekhanizmov v podrostkovom i yunosheskom vozraste”], *Mezhdunarodnyi zhurnal eksperimentalnogo obrazovaniya – The International Journal of Experimental Education*, No. 6, p. 92–93.
- Nartova-Bochaver, S. K. (2002a), “The phenomenon of “personal space” of a subject and its heuristic possibilities” [“Ponyatiye ‘psikhologicheskoye prostranstvo lichnosti’ i yego evristicheskiye vozmozhnosti”], *Psikhologicheskaya nauka i obrazovaniye – The Psychological Science and Education*, No. 1, p. 35–42.
- Nartova-Bochaver, S. K. (2002b), “The Questionnaire ‘The sovereignty of a personal space’ – a new method of a personality diagnostics” [“Oprosnik ‘Suverennost’ psikhologicheskogo prostranstva’ – novyi metod diagnostiki lichnosti”], *Psikhologicheskii zhurnal – The Psychological Journal*, No. 5, p. 77–89.
- Nartova-Bochaver, S. K. (2008), *A Sovereign Person: Psychological Research of a Subject and His Being [Chelovek suverennyi: psikhologicheskoye issledovaniye subyekta i yego bytiye]*, Piter, Saint-Petersburg.
- Pedersen, D. M. (1973), “Developmental Trends in Personal Space”, *The Journal of Psychology: Interdisciplinary & Applied*, Vol. 83 No. 1, p. 3–9.
- Romanova, Y. S. (1996), *Psychological defense mechanisms: genesis, functioning, diagnostics [Mekhanizmy psikhologicheskoy zashchity: genezis, funktsionirovaniye, diagnostika]*, Talant, Mytischki.

- Townsend, J. (2012), *Beyond Boundaries Participant's Guide: Learning to Trust Again in Relationships*, Zondervan, Miami.
- Tulup'yeva, T. V. (2006), Psychological defense and personality in the youth [Psikhologicheskaya zaschita i osobennosti lichnosti v yunosheskom vozraste], *Trudy SPIIRAN – The proceedings of Saint-Petersburg Institute for Informatics and Automation of Russian Academy of Science*, No. 3 Vol. 2, p. 224–243.
- Weinhold, B. K. & Weinhold, J. B. (2008), *Breaking Free of the Co-dependency Trap*, New World Library, Novato.

Надійшла до редколегії 15.04.2015

УДК 159.923

Д. С. Волков, С. В. Ноздрін

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан вищої освіти в Україні. Досліджено індивідуально-психологічні особливості обробки інформації студентами вищих навчальних закладів. Визначено взаємозв'язки між особливостями обробки інформації, рівнем стресостійкості та соціальної адаптації, показниками мотивації на досягнення успіху. Встановлено прямі взаємозв'язки між показниками нейротизму та соціальною дезадаптацією, абстрактно-довільним типом засвоєння інформації; екстраверсії та абстрактно-послідовним типом засвоєння інформації, рівнем стресостійкості та соціальної адаптації. Зворотні кореляційні зв'язки виявлено між показниками нейротизму та конкретно-послідовним типом засвоєння інформації; між показниками екстраверсії та абстрактно-довільним типом засвоєння інформації. З огляду на результати дослідження можемо стверджувати про важливість діагностування показників темпераменту для визначення таких індивідуально-психологічних особливостей, як показники стресостійкості та соціальної адаптації, мотивації на досягнення успіху, тип засвоєння інформації, важливих для успішного навчання у вищій школі.

Ключові слова: студент, ВНЗ, темперамент, обробка інформації, адаптивність, стресостійкість, навантаження.

Аннотация. Проведен краткий анализ современного состояния высшего образования в Украине. Исследованы индивидуально-психологические особенности обработки информации студентами высшей школы. Результаты исследования показали взаимосвязь между особенностями обработки информации, уровнем стрессоустойчивости и социальной адаптации, показателями мотивации на достижение успеха. Установлены прямые взаимосвязи между показателями нейротизма и социальной дезадаптацией, абстрактно-произвольным типом усвоения информации; экстраверсии и абстрактно-последовательным типом усвоения информации, уровнем стрессоустойчивости и социальной адаптации. Обратные корреляционные связи определены между показателями нейротизма и конкретно-последовательным типом усвоения информации; между показателями экстраверсии и абстрактно-произвольным типом усвоения информации. Полученные результаты исследования дают возможность утверждать о необходимости диагностирования показателей темперамента для определения таких индивидуально-психологических особенностей, как показатели стрессоустойчивости и социальной адаптации, мотивации на достижение успеха, тип усвоения информации, которые являются важными для успешного обучения в высшей школе.

Ключевые слова: студент, вуз, темперамент, обработка информации, адаптивность, стрессоустойчивость, нагрузки.